

VOLUME-1, ISSUE-11

Ijtimoiylashuv borasidagi nazariyalar.

Salimova Xolnisa Eshnazarovna

Profi universiteti Navoiy filiali

Pedagogika va psixologiya fakulteti talabasi,

Tashpulatova Dildora Baxriddinovna

Profi universiteti Navoiy filiali

Pedagogika va psixologiya fakulteti talabasi.

ANNOTATSIYA: Individual psixologik nuqtai nazardan, ijtimoiylashuv -bu o'z-o'zini, noyob shaxsiy o'ziga xoslikni rivojlantirish jarayoni. Ushbu jarayon davomida biz yashayotgan jamiyat yoshligimizdan bizning bir qismimizga aylanadi. Ushbu jamiyatning qadriyatlari bizning ideallarimiz va maqsadlarimizni shakllantiradi, xatti-harakatlarimizni ma'lum bir tarzda boshqaradi.

Kalit so'zlar: Ijtimoiylashuv, Kolberg, Piaget, interaksionizm, dispozitsion konsepsiya, neobixeviorizm, konsepsiya, mantiqiy fikrlash.

Kirish: Ijtimoiylashuv jarayonini turli psixologik ilmiy maktablar turlicha tahlil qilganlar: 1) neobixeviorizm namoyandalari ijtimoiylashuv — bu ijtimoiy o'rganishdir; 2) interaksionizm vakillari ijtimoiy o'zaro ta'sirlar natijasi; 3) gumanistik psixologiya vakillari esa «Men» konsepsiyasining namoyon bo'lishi deb ta'riflaganlar. Ijtimoiylashuv serqirra jarayon bo'lib, yuqorida psixologiyaning ilmiy maktablari namoyandalari tomonidan keltirilgan fikrlar uning faqatgina bir tomonigagina asosiy urg'u beradilar.

Hozirgi kunda jahon psixologlari ijtimoiylashuv muammosini ijtimoiy xulq-atvorni boshqarishning dispozitsion konsepsiyasi nuqtayi nazaridan ko'rib chiqishga harakat qilmoqdalar. Bu konsepsiya shaxslararo munosabatlarga kirisha olish darajasiga bog'liq bolgan ijtimoiy xulq-atvorni boshqarish tizimini tahlil qiluvchi dispozitsiyalar ierarxiyasini o'z ichiga qamrab oladi. U ijtimoiylashuv mexanizmlariga quyidagilarni kiritadi: adaptatsiya; identifikatsiya; ishontirish; taqlid qilish.

Adaptatsiya — shaxsning o'z ichki xususiyatlarini o'zi yashayotgan muhit xususiyatlaridan kelib chiqqan holda o'zgartirishi. Shaxsning ijtimoiylashuvi borasida ish olib borgan olimlardan biri E. Frommdir Identifikatsiya — individ tomonidan ongli va ongsiz ravishda boshqalarning xulq-atvorini, qadriyatlarini va ijtimoiy me'yorlarini o'zida qayta tiklashi (o'ziniki qilib o'zlashtirish). Taqlid qilish - individ tomonidan ongli va ongsiz ravishda boshqalarning xatti-harakati, yurish-turishi, gapirishini o'zida qayta tiklash (o'ziniki qilib o'zlashtirish). Ishonish - individ tomonidan ongli va ongsiz holatda u bilan muloqotga kirgan insonlarning fikrlari, his-tuyg'ulari,

dunyoqarashlarini o'zida qayta tiklash (o'ziniki qilib o'zlashtirish). Shaxsning ijtimoiylashuvida ijtimoiylashuv mexanizmlari muhim o'rin tutadi.

Shveysariyalik psixolog J. Piaget hayotining katta qismini bolalarning atrof-muhitni idrok etish va ularga javob berish usullarini o'rganishga bag'ishladi. Uning tajribalari intellektual rivojlanishning ma'lum bosqichlari mavjudligini ko'rsatdi, ularning har biri ma'lum bir bosqichda bola bajarishi mumkin bo'lgan ba'zi aqliy "operatsiyalar" bilan tavsiflanadi.

Hayotining dastlabki ikki yilida bolalar *hissiy-motor intellektiga* yoki jismoniy muhit haqida bilimga ega. Ushbu bosqichda ular turli xil narsalarni, o'yinchoqlar, stakanlar, qoshiqlar va boshqalarni o'zlashtirishga harakat qilishadi. ikki yoshdan olti yoshgacha bolalar allaqachon majoziy fikrlash va *intuitiv operatsiyalarni* amalga oshirishga qodir. Ular asosan ramzlarni, ayniqsa tilni manipulyatsiya qilish bilan band. Ushbu bosqichdagi o'yinlar ko'pincha fantaziya, turli xil xayoliy vaziyatlar xarakteriga ega.

Keyingi besh-olti yil ichida bolalar (allaqachon maktab o'quvchilari) mantiqiy fikrlashni boshlaydilar va o'z xatti-harakatlarini boshqa odamlar bilan bog'laydilar. Piaget bu davrni *aniq operatsiyalar* bosqichi deb atadi. 12 yoshdan 15 yoshgacha bo'lgan bolalar, shubhasiz, boshqa odamlarning qarashlariga rozi bo'lish o'rniga, bir qator masalalar bo'yicha o'z fikrlarini shakllantiradilar, ular mantiqiy fikrlashni rivojlantiradilar. Hech qanday jismoniy ob'ektlar va haqiqiy voqealar bilan bog'liq bo'lmagan mavhum fikrlash qobiliyatlari ham namoyon bo'ladi. Bu *rasmiy operatsiyalar* bosqichi (Piaget va Inhelder, 1969).

Shunday qilib, Piagetning ishiga muvofiq, bolaning kognitiv qobiliyatlari bir qator bosqichlardan o'tishi bilan rivojlanadi, ularning har biri atrofda dunyoni bilishda yangi ko'nikmalarni egallash bilan tavsiflanadi.

Zamonaviy amerikalik psixolog L. Kolberg Piaget kontseptsiyasining kuchli ta'siri sezilarli bo'lgan nazariyani ishlab chiqdi, u odamlarning yaxshilik va yomonlik tushunchalari ham ma'lum bosqichlarda rivojlanib borishiga ishongan. Piaget kashf qilganidek, bolalarning axloqiy tushunchasi axloqiy qoidalar mutlaq degan dastlabki e'tiqoddan, ular o'zaro kelishuv va kelishuv natijasi ekanligini etuk tushunishga qadar o'zgaradi.

Kolbergning AQSh, Buyuk Britaniya, Meksika, Turkiya va Tayvanda olib borgan tadqiqotlari bolalarga dunyoning har bir madaniyatida asosan bir xil axloqiy qadriyatlar o'rgatiladi degan xulosaga keldi. U turli jamiyatlar yomon narsalarga (masalan, cho'chqa go'shti iste'mol qilish, afyun chekish) nisbatan turli xil e'tiqodlarga ega bo'lishi mumkinligini aniqladi, ammo hamma joyda hamdardlik,

boshqalarga g'amxo'rlik qilish va tenglik va o'zaro adolatning bir xil axloqiy tamoyillari mavjud. Kolberg ma'lumotlariga ko'ra, odamlar axloqiy hukmlari bilan farq qiladi, chunki ular etuklikning turli bosqichlarida.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: Ijtimoiylashuv jarayoni tug'ilishdan boshlab o'limgacha bo'lgan butun inson hayoti bilan birga keladi degan pozitsiya hozirda turli mamlakatlardagi tadqiqotchilar tomonidan baham ko'rilmogda. Shu bilan birga, kattalarning ijtimoiylashuvi bolalarning ijtimoiylashuvi bir qator xususiyatlar bilan farq qilishi ta'kidlangan.

Xulosa: Xulosa qilib aytganda, kattalarning ijtimoiylashuvi asosan tashqi xatti-harakatlarning o'zgarishini anglatadi va bolalarning ijtimoiylashuvi jarayonida qiymat yo'nalishlarining shakllanishi kuzatiladi. Kattalar ma'lum ijtimoiy me'yorlarni mustaqil ravishda baholay oladilar va bolalar ularni faqat o'zlashtira oladilar. Va nihoyat, kattalarning ijtimoiylashuvi insonga ma'lum ko'nikmalarni egallashga yordam berishga qaratilgan, bolalarning ijtimoiylashuvi esa ko'proq motivatsiya sohasiga tegishli.

Foydalangan adabiyotlar:

1. I.A. Karimov. Yuksak ma'naviyat — yengilmas kuch. — T.: «Ma'naviyat», 2008.
2. Гидденс Э. Социология. — 2002.
3. Маерс Д. Социальная психология. — М.: Аллель, 2000
4. Маерс Д. Изучаем социальную психологию. — М.: 2009.
5. V. Karimova. Ijtimoiy psixologiya va amaliyot. — T.: 2009.
6. V. Karimova, O.Xayitov. Shaxsning ijtimoiylashuv masalasi. - T.: 2007.
7. <https://studfile.net/preview/5357107/page:10/>

